

ІСТОРІЯ НАУКИ І ТЕХНІКИ

УДК 631.115.13 (477-25) (06)

DOI: [https://doi.org/10.33782/eminak2020.4\(32\).487](https://doi.org/10.33782/eminak2020.4(32).487)

«НОВА СИСТЕМА ЗЕМЛЕРОБСТВА» І.Є. ОВСІНСЬКОГО: СПРИЙНЯТТЯ ГРОМАДСЬКІСТЮ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)

Дмитро Корзун

Національна наукова сільськогосподарська бібліотека
Національної аграрної академії наук України (Київ, Україна)

e-mail: dmkorzun365@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5382-0438>

Визначено, що маючи тісні контакти з польськими патріотичними колами, Іван Євгенович Овсінський (1856-1910), агроном-новатор, автор «Нової системи землеробства», переслідувався царською владою, що вплинуло на сприйняття його наукових ідей. Статус «політично неблагонадійної особи», відсутність тісних контактів серед вітчизняного наукового аграрного співтовариства не дозволив новатору отримати належну підтримку та визнання офіційного фахового середовища. На прикладі діяльності найвідоміших вітчизняних громадських галузевих об'єднань (Київське та Полтавське товариства сільського господарства) простежується механізм формування громадської думки щодо інноваційних ідей І.Є. Овсінського.

Ключові слова: *І.Є. Овсінський органічне землеробство, нова система землеробства, аграрна наука, обробіток ґрунту*

Істориками аграрної науки Іван Євгенович Овсінський (1856-1910) по праву вважається піонером наукового обґрунтування органічного землеробства. У своїй праці «Нова система землеробства» (1899) він виклав концепцію, яка базувалася на принципах турботи, екології та здоров'я щодо навколишнього середовища при веденні сільського господарства – того, чим апелюють сучасні сподвижники органічного руху. Революційні погляди І.Є. Овсінського щодо землеробської діяльності викликали неабиякий інтерес серед тогочасних вітчизняних фахівців і стимулювали наукову дискусію навколо його ідей. Однак результатом її стала дискредитація цієї концепції, що, у свою чергу, загальмувало розвиток екологічного землеробства на довгі десятиріччя. Досліджуючи життєвий і творчий шлях агронома-новатора І.Є. Овсінського, важливим є з'ясування ролі вітчизняного наукового галузевого співтовариства кінця ХІХ – початку ХХ ст. у процесі утвердження його концепції. Це, у свою чергу, дасть змогу зрозуміти механізми взаємодії тріади індивідуум-громадськість-держава щодо розвитку аграрної науки України, зокрема, становлення наукових теорій в агрономії.

Наукова зацікавленість питанням дискусії навколо ідей І.Є. Овсінського постала серед істориків аграрної науки в контексті вивчення еволюції наукових поглядів

щодо обробітку ґрунту (В.А. Вергунов¹, І.Д. Примаєк², С.П. Сонько³, С.Д. Коваленко⁴), сівозмін (Н.П. Коваленко)⁵, наукових основ органічного землеробства (В.Д. Орехівський)⁶. Ця тематика цікавила вчених під час дослідження біографій активних творців вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи – С.М. Богданова⁷, В.О. Кудашева⁸, стосовно діяльності галузевих громадських об'єднань⁹, адже концепція І.Є. Овсінського не залишила байдужим жодного фахівця того часу. Однак, аналізуючи його ідеї та їх публічне обговорення, науковці лише констатували офіційне невизнання науковим співтовариством «системи Овсінського». Поза увагою науковців залишилося вивчення основних етапів публічного просування його ідей у фаховому середовищі, що дозволяє відстежити механізми функціонування наукового маркетингу в Російській імперії.

Метою публікації є дослідження основних етапів публічного обговорення та просування ідей І.Є. Овсінського, що дозволить відтворити шлях (не)сприйняття наукових ідей серед галузевого наукового співтовариства Російської імперії кінця XIX – початку XX ст.

Іван Євгенович Овсінський походив із шляхетської родини польського походження Летичівського повіту Подільської губернії. Володіючи невеликим маєтком, який значно скоротився внаслідок викупних операцій селянства в результаті реалізації реформи 1861 р.¹⁰, І.Є. Овсінський ще замолоду розпочав дослідження в галузі агрономії, працюючи у маєтках землевласників Поділля та Бессарабії. Однак, через тісні контакти із польським національно-визвольним рухом він зазнав переслідувань царською владою та був двічі засуджений (1874, 1887 рр.) за поширення літератури, яка мала на меті повалення існуючого ладу¹¹, та відправлений у заслання до Архангельської губернії (1888-1893)¹². Саме у цей період дослідник розробив свою новаторську концепцію ведення землеробства, яка мала б, з одного боку, зменшити ви-

¹ Вергунов В.А. Історія сільськогосподарської дослідної справи в Україні. У 3 ч. Київ, 2018. Ч. II. Науково-організаційні засади функціонування сільськогосподарської дослідної справи на теренах України (друга половина XIX – початок XXI ст.). 620 с.

² Примаєк І.Д. та ін. Історія агрономічної науки і техніки. Вінниця, 2014. 262 с.

³ Сонько С.П., Максименко Н.В. Еволюція механічного обробітку ґрунту, як головний чинник планування агроландшафту (екологічні надії та розчарування). // Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна Серія «Екологія» 2012. № 1004, Вип. 7. С. 7-22.

⁴ Коваленко С.Д. Еволюція наукових поглядів на обробку ґрунту в земледелі України (XIX – перша половина XX в.). // *Методи науки*. 2019. № 2. С. 26-30.

⁵ Коваленко Н.П. Становлення та розвиток науково-організаційних основ застосування вітчизняних сівозмін у системах землеробства (друга половина XIX – початок XXI ст.). Київ, 2014. 490 с.

⁶ Орехівський В.Д. Еволюція наукових основ органічного землеробства в Україні (друга половина XIX – початок XXI ст.). Вінниця, 2017. 550 с.

⁷ Вергунов В.А. Заслужений професор Університету Святого Володимира С.М. Богданов (1859-1920) – видатний організатор науково-освітньої агрономії на українських землях: (до 160-річчя від дня народження). Київ, 2019. 42 с.

⁸ Вергунов В.А. Українські аграрні студії князя В.О. Кудашева. Київ, 2018. 268 с.

⁹ Вергунов В.А. Полтавське дослідне поле: становлення і розвиток сільськогосподарської дослідної справи в Україні (до 125-річчя державного дослідництва в агрономії та тваринництві). Київ, 2009. 220 с.

¹⁰ Российский государственный исторический архив. Ф. 577. Оп. 29. Д. 965, 966.

¹¹ Виленский-Сибиряков и др. (ред.) Деятели революционного движения в России: Библиографический словарь: От предшественников декабристов до падения царизма. Москва: Всесоюз. о-во полит. каторжан и ссыльно-поселенцев, 1931. Т. 2: Семидесятые годы: Вып. 3: М-Р. С. 980-981.

¹² Державний архів Хмельницької області. Ф. 281. Оп. 1. Спр. 1864. Арк. 17-17зв.

тратну частину під час господарювання, а з іншого – сприяла сталому збільшенню врожаїв.

Для польської національної спільноти Російської імперії Архангельська Північ стала своєрідним центром національної репресованої опозиції. Зокрема, саме сюди було вислано учасників Листопадового повстання 1830-1831 рр. (600 осіб) і Січневого повстання 1863-1864 рр. (974 особи)¹³. Практично усі заслани поляки мешкали у малонаселених повітових містечках, де утворювали досить великі колонії, їх контакти із місцевим населенням були слабкі й обмежувалися винятково відносинами побутового та майнового характеру. Особливістю перебування у цьому краї для засланих становив суворий північний клімат, що утруднював адаптацію та ставав причиною багатьох хвороб. Для засланих це місце асоціювалось із в'язницею, тому вони зовсім не прагнули до вкорінення чи асиміляції. На противагу з іншими подібними місцями каторг і засланих, що функціонували у країні, зокрема, Сибіром і Поволжям, у цьому краї лише одиниці поселенців і засланих були задіяні у місцевому господарському житті. Тому після відбування покарання майже усі з них залишали цю місцевість і прагнули повернутись на рідні території. Такі плани були й у І.Є. Овсінського, який уважно слідкував за економічним і громадським життям правобережних губерній Російської імперії, куди планував повернутись після відбування покарання. Про це свідчить його участь (заочна) у Першому Київському обласному сільськогосподарському з'їзді, який проходив 10-20 листопада 1890 р., організованому найвпливовішим громадським об'єднанням аграрного спрямування, Київським товариством сільського господарства та сільськогосподарської промисловості (далі – КТСГ).

У другій половині XIX – початку XX ст. галузеві громадські об'єднання були своєрідною формою організації науки та просвітництва щодо наукових основ сільського господарства. Вони створювались за ініціативи землевласників та об'єднували навколо себе прогресивно мислячих господарів, які в умовах післяреформеної Російської імперії шукали шляхи інтенсифікації ведення власного господарства. КТСГ, створене у 1876 р., у своїй діяльності охоплювало територію всього Правобережжя, адже довгий час було тут єдиним подібним утворенням (лише з 1898 р. почало діяти товариство у Подільській, а з 1900 р. у Волинській губерніях), що було пов'язано із проблемами політичного характеру. На щотижневих засіданнях КТСГ регулярно заслуховувались повідомлення та доповіді, присвячені актуальним сільськогосподарським питанням. Виклад цих виступів, огляд новітньої на той час фахової літератури, новинки у законодавчому процесі, присвячені відповідним питанням і протоколи засідань товариства оприлюднювались на сторінках його друкованого органу – щотижневого журналу «Земледелие». Внесок цього об'єднання у культурно-освітнє забезпечення відзначався ще й проведенням різного роду заходів, метою яких було не лише поширення знань щодо наукових основ ведення сільського господарства, обговорення проблем галузі, а й консолідація громадськості задля їх вирішення. Зокрема, товариство ініціювало створення науково-дослідних установ, організовувало курси для спеціалістів і сільського населення, відкривало галузеві музеї та бібліотеки, проводило виставки та з'їзди.

Перший Київський обласний сільськогосподарський з'їзд (1890) став значною подією у житті правобережних губерній українських земель. Він був скликаний для

¹³ Кононова Л.П. Ссылка участников польского восстания 1863-1864 годов (по материалам Архангельской губернии). Архангельск, 2004. 64 с.

вирішення першочергового завдання: пошуку шляхів здешевлення виробництва зернової продукції¹⁴. Серед 36 доповідей, поданих на розгляд комісії з організації з'їзду, було відібрано 17, до числа яких входило повідомлення І.Є. Овсінського під назвою «Про промислово-землеробські дискусії». Остаточний варіант, який увійшов до збірника праць з'їзду, отримав назву «Заходи щодо упорядкування господарств»¹⁵. Саме тоді громадськість познайомила з його концепцією, яку в майбутньому автор розвине у працях «Організм економічний» (1897)¹⁶ та «Нова система землеробства» (1899)¹⁷. Тоді автор чітко висловився щодо технології обробки ґрунту: він пропонував відмовитись від традиційної оранки плугом, замінивши її «мілкою» обробкою (до 5 см) без обертання верхнього шару ґрунту (безвідвальною) ґрунтопоглиблювачем чи культиватором, що мало би лише знищувати бур'яни та закладати органічні добрива. На думку автора своєчасно проведені прийоми покращували перебіг ґрунтоутворюючих процесів, краще утримували вологу у ґрунті, економили витрати на робочу та тяглову сили та гарантували сталі високі врожаї сільськогосподарської продукції. Новаторським була оприлюднена також пропозиція використовувати бобові культури як зелене добриво, тим самим замінивши хімічне підживлення ґрунтів¹⁸. Однак, заочна форма участі (доповідь зачитувалась на з'їзді одним із присутніх, адже автор у цей час перебував у засланні в м. Шенкурськ Архангельської губернії) не дозволила учасникам зібрання активно долучитись до обговорення. На той час ці ідеї були революційними, адже фактично заперечували усі офіційно визнані технологічні прийоми ведення землеробства. Вже тоді було визнано, що ідеї І.Є. Овсінського потребують уваги й обговорення. Однак, заслання та негласний нагляд поліції, під яким дослідник перебував до кінця свого життя, наклали відбитки на його подальшу кар'єру в науковій сфері.

Лише через 5 років агроном, повернувшись на українські землі, отримав змогу виступити перед членами КТСГ та детального пояснити свої ідеї й аргументи на їх доказ. Перший виступ новатора відбувся 21 лютого 1895 р. на одному із засідань товариства, де прозвучала розгорнута доповідь, присвячена створенню так званих «економічних організацій», тобто об'єднань промислових та аграрних виробництв у єдине підприємство у вигляді товариств землевласників чи акціонерних товариств. Для учасників засідання було представлено статут такого підприємства. Однак, ідея «економічного організму» була визнана утопічною та відхилена. Остаточне рішення засідання звучало як вердикт – «від неї несло народницьким запахом»¹⁹. Таке формулювання, подане керівним складом товариства наштовхує нас на припущення, що члени КТСГ були обізнані щодо минулого дослідника та його «політичної неблагонадійності», тому особливої зацікавленості щодо нього та його ідей не демонстрували.

Ще одну спробу бути почутим І.Є. Овсінський здійснив на Третньому Київському обласному сільськогосподарському з'їзді, який відбувся 5-25 лютого 1895 р. Розуміючи, що його персона викликає певну реакцію серед «благонадійних громадян» Російської імперії, він ініціює представлення наступної своєї концепції – «Нової систе-

¹⁴ Рева И.М. (ред.) Труды Первого Киевского областного сельскохозяйственного съезда. Киев, 1890. С. 10.

¹⁵ Центральний державний історичний архів України, м. Київ. Ф. 731. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 10-10зв.

¹⁶ Owsinski J. Organizm ekonomiczny. Warszawa, 1897. 14 с.

¹⁷ Овсинский И. Новая система земледелия. Киев, 1899. 174 с.

¹⁸ Рева И.М. (ред.) Труды... С. 162-170.

¹⁹ Протокол заседания Совета Киевского общества сельского хозяйства и сельскохозяйственной промышленности. 21 февраля 1895 г. // Земледелие. 1895. № 44. С. 716.

ми землеробства», через виступ свого сподвижника, агронома маєтку Рибчинці Літинського повіту Подільської губернії С. Лиховського. На з'їзді звучить його доповідь, де він подає результати застосування на практиці неглибокої оранки. Адже цей технологічний прийом становив основу «Нової системи землеробства». Підсумовуючи, доповідач зазначав, що «мілка оранка має бути визнана як єдина раціональна», адже давала збільшення врожаю на 10-40 пудів з десятини»²⁰. Варто зазначити, що ідея мілкої оранки була «каменем спотикання» серед наукової аграрної спільноти. Зокрема, одним із ярих поборників зменшення глибини обробітку ґрунту був князь В.О. Кудашев, який експериментував у своєму маєтку Полтавської губернії²¹. І якщо В.О. Кудашева нещадно критикували за глибину у 13-17 см, то показники І.Є. Овсінського (5 см) взагалі не сприймалися всерйоз.

«Холодний прийом» ідей І.Є. Овсінського серед київського аграрного наукового співтовариства спонукав дослідника звернутися до польськокомовного наукового середовища, з яким у нього були тісні контакти. Особливу протекцію досліднику надав Юліан Охорович (пол. Julien Ochogowitz) (1850-1917), польський філософ і винахідник. За його рекомендацією І.Є. Овсінський розширив свої новаторські ідеї до цілісної праці під назвою «Нова система землеробства», де не лише викладалися технологічні процеси, але й висвітлено філософське підґрунтя концепції, яка базувалася на позиціях польської школи натурфілософії²².

Аби стимулювати зацікавленість серед фахівців, було вирішено друкувати цю роботу частинами у відомому фаховому періодичному виданні «Rolnik i Hodowca. Tygodnik rolniczo-przemysłowy» («Фермер та Селекціонер. Агропромисловий щотижневик»). Редактором цього часопису на той час був Генрік Котлубай (пол. Henryk Kotłubaj) (1851-1911), відомий фахівець у галузі селекції тварин, у майбутньому співавтор 3-х томної ілюстрованої Сільськогосподарської енциклопедії, що вийшла друком у 1897-1898 рр. у Варшаві²³. Протягом 1897-1898 рр. окремі розділи «Нової системи землеробства» з'явилися на сторінках часопису, де одночасно подавалися відгуки господарів, які працювали за цією системою та демонстрували позитивні результати. Загалом, нами підраховано 27 фахівців, які активно долучилися до обговорення системи на сторінках часопису. Така популярність «системи Овсінського» й особиста підтримка шеф-редактора видання створила можливість публікації книги у 1899 р. польською мовою та її переклад російською.

Успіх серед польськокомовного фахового середовища дав можливість І.Є. Овсінському спробувати ще раз публічно презентувати свою концепцію серед фахівців Правобережжя. На Х з'їзді природознавців і лікарів, що проходив в Києві у серпні 1898 р. він вперше успішно витримує потужний натиск громадськості. Саме тоді, дослідник отримав підтримку класика агрономії І.О. Стебута, який запропонував організувати перевірку системи на всіх дослідних полях із постановкою багаторічних експериментів аби довести, що система є універсальною та працює на всіх типах ґрунтів і кліматичних зон²⁴.

²⁰ Богданов С.М., Лещенко І.В. (ред.) Труды Третьего Киевского областного сельскохозяйственного съезда Киев, 1896. С. 243-246.

²¹ Объяснение князя В.А. Кудашева по поводу замечаний на доклад его о сбережении почвенной влаги, и возражений гг. Измаильского, Дубровского и с.х. в «Голосе земледельцев». Полтава, 1892. 75 с.

²² Овсинский И. Новая система земледелия... С. 3.

²³ Strzeleckiy A., Kotłubaj H. Encyklopedya rolnicza i rolniczo-przemysłowa. T. I-III. Warszawa, 1888-1890.

²⁴ Вергунов В. А. Українські аграрні студії князя В.О. Кудашева. Київ, 2018. С. 228-229

Жваве обговорення «системи Овсінського» на сторінках польської преси, вихід книги та зацікавленість з боку наукових авторитетів спонукало фахівців інших територій Російської імперії до більш детального вивчення цієї концепції. Однак, як засвідчує аналіз діяльності окремих галузевих громадських об'єднань, її сприйняття не було завжди коректним і незаангажованим. Так, члени Полтавського товариства сільського господарства (далі – ПТСГ) основні положення «системи Овсінського» вперше обговорювали ще 20 травня 1898 р., коли доповідав тодішній помічник директора Полтавського дослідного поля, Ю.Ю. Соколовський. Його виступ базувався на опрацюванні статей вміщених у польському часописі²⁵.

Доповідаючи вдруге 17 лютого 1899 р., він більш детально зупинився на вивченні технологічних прийомів, запропонованих І.Є. Овсінським. Зазначалось, що цілком помилковим є твердження, що панувало серед наукової громадськості, що під «системою Овсінського» розуміли лише мілку оранку, тоді як вона включала різні технічні прийоми обробки ґрунту та сівби (рання липнева оранка, постійне розпушування, стрічковий посів, міжрядкова обробка)²⁶. У результаті дискутування було прийнято рішення щодо проведення дослідів на дослідному полі товариства. Згідно із даними вміщеними Стислому звіті про діяльність товариства за 1899 р. дослідні роботи було розпочато лише щодо вивчення 2-х аспектів: мілкої 2-дюймової оранки (5 см) та смуго-рядкового посіву. Вибір лише цих прийомів пояснювався тим, що саме питання глибини оранки було найпопулярнішим на засіданнях товариства впродовж останніх десятиліть²⁷.

Аналіз даних результатів дослідних робіт, які проводились на базі Полтавського дослідного поля протягом 5 років (1899-1903), засвідчили, що висновки робились лише за двома показниками: вологості ґрунту та урожайності культур. Досліди продемонстрували, що застосування мілкої оранки значно зменшувало урожайність, тоді як високі врожаї І.Є. Овсінського пояснювали лише своєчасністю проведених агротехнічних прийомів²⁸. Безапеляційним був і остаточний висновок щодо збереження вологості – «мілка оранка Овсінського не тільки не має ніяких переваг перед звичайною 4-ри-вершковою у справі зберігання вологи у ґрунті, але навіть сильно погіршує умови зволоження його верхніх шарів, які під час посіву озимих культур стають сухішими, ніж на глибоко зораних ранніх парах»²⁹. Однак, аналіз даних засвідчив, що під час дослідів використовувалася недосконала методика замірів вологості, що дозволяє із впевненістю констатувати, що отримані показники були неточними, а отже, висновки, зроблені фахівцями цієї дослідної установи вкрай некоректними.

Члени КТСГ теж відреагували на шалену зацікавленість концепцією І.Є. Овсінського, яка розпочалась після виходу його книги. Однак, упереджене ставлення до цієї постаті, яке простежувалось у попередні роки, вплинуло і на подальшу політику товариства щодо дослідника. Декларуючи демократичні принципи у своїй діяльності, правління товариства, з одного боку, не заборонило виступ новатора на одному із

²⁵ Журнал заседания Полтавского общества сельского хозяйства. 20 мая 1898 года // Полтавське товариство сільського господарства (журнали засідань з 3 листопада 1893 р. по 7 березня 1901 р.). Вінниця, 2015. Вип. 3. Частина перша. С. 216-218.

²⁶ Краткий отчет о деятельности Полтавского сельско-хозяйственного общества за 1899 (XXXV-й год). Полтава, 1900. С. 42-43.

²⁷ Ibid. С. 25.

²⁸ Соколовский Ю.Ю. Краткий отчет о результате опытов Полтавского Опытного Поля в 1902 году. (в связи с предыдущими годами). Полтава, 1905. С. 53.

²⁹ Маньковский К.Г. Влажность почвы в связи с методами ее обработки под озимые и яровые хлеба // Итоги работ Полтавского опытного за двадцать лет (1886-1905). Вып. 1. Полтава, 1908. С. 162.

своїх засідань, але з іншого – зробило все можливе, аби позитивного сприйняття не відбулось³⁰. Зокрема, у переддень виступу І.Є. Овсінського на засіданні відділу землеробства, на сторінках друкованого органу товариства (газета «Земледелие») було розміщено низку розгромних публікацій як щодо постаті, так і його ідей³¹. Це спонукало І.Є. Овсінського у публічному виступі, який відбувся 19 лютого 1899 р., більшу частину часу приділити спростуванню звинувачень, а не поясненню деталей своєї концепції³².

Їдкі коментарі щодо новатора лунали також у вміщених у газеті публікаціях під псевдонімами, які іронізували над дослідником, піддавали сумніву будь-який його аргумент³³ – «І ось веселий водевіль закінчився, завіса опущена та захоплені слухачі та глядачі розійшлись мріяти рожевими думами щодо швидкого райського майбуття, буз турбот, звідки взяти 1 шт. робочої худоби на 6 дес. землі; погляд наш не буде блукати по безкрайнім висотам небосхилу в очікуванні живильної вологи у вигляді дощу – ми ніби крила раптом отримали, так нам легко та весело»³⁴. Такий скептицизм, ясна річ, впливав на загальне сприйняття дослідника І.Є. Овсінського та його ідей, що проявилось у ставленні членів товариства до участі у колективних дослідах, які мали б перевірити ефективність його системи. Так, спеціально створена комісія при відділі землеробства КТСГ розробила детальні інструкції, щодо їх ведення, де висувались такі високі вимоги до господарства, що жоден із членів товариства не виявив бажання приймати участь у цій дослідній роботі³⁵. Тому, не маючи власних даних, які б підтверджували чи спростовували концепцію І.Є. Овсінського, товариство у своїх остаточних резолюціях щодо «Нової системи землеробства» використало висновки Полтавського дослідного поля³⁶.

Таким чином, аналіз діяльності вказаних товариств засвідчує, що місцеві галузеві об'єднання, реагуючи на зацікавленість господарів щодо виходу книги І.Є. Овсінського «Нова система землеробства», ініціювали обговорення його концепції. Однак, упереджене ставлення до персони дослідника, що було пов'язане із його неофіційним статусом «політично неблагонадійного», некоректність проведення дослідів лише дискредитувала його ідеї.

Незважаючи на подібне сприйняття серед наукової спільноти, яка консолідувалася навколо громадських об'єднань, інтерес до системи Овсінського продовжував існувати серед значної кількості прогресивних господарів. Про це свідчить популярність його праці, яка була перевидана у 1909 р. та значної кількості статей, де різні автори викладали свою інтерпретацію цієї системи. Так, аналіз публікації 27 галузевих періодичних видань Російської імперії за період від 1899 по 1912 рр. дав змогу нарахувати понад 70 статей, які були присвячені обговоренню різних аспектів «Нової системи землеробства» І.Є. Овсінського та виділити певні етапи, коли відбувався сплеск зацікавленості до цієї системи. Найбільшу кількість статей зафіксовано у

³⁰ Осадчий Т.К. предстоящим годичным собраниям Киевского общества сельского хозяйства // Земледелие. 1899. № 5. С. 68-69.

³¹ Славинский О. О новой системе земледелия // Земледелие. 1899. № 7. С. 97-99.

³² Деятельность Киевского Общества сельского хозяйства и с.-х. промышленности // Земледелие. 1899. № 11. С. 162-165.

³³ Сельский счетовод. Маленькая цифровая проверка рекламы (письмо в редакцию) // Земледелие. 1899. № 14. С. 205-207.

³⁴ Земледелец. Отголоски // Земледелие. 1899. № 13. С. 194.

³⁵ Терский А. Заключение комиссии, избранной отделением земледелия Киевского Общества сельского хозяйства, по организации коллективных опытов по применению системы обработки почвы, предлагаемой г. Овсинским // Земледелие. 1899. № 17. С. 255-257; № 18. С. 271-274.

³⁶ Соколовский Ю. Опыты с мелкой вспашкой Овсинского // Земледелие. 1903. № 30. С. 440-452.

1899-1901 р. – 35, що пов'язуємо із появою книги І.Є. Овсінського та реакцією на неї з боку фахового середовища. У 1903-1905 рр., після оприлюднення результатів дослідів, де апробувалась ця концепція, знову відмічаємо зацікавленість авторською методикою, адже вийшло 13 публікацій. Згодом, інтерес до «системи Овсінського» поступово став згасати, однак смерть дослідника у 1910 рр. збурила зацікавленість до перегляду його положень. У 1910-1912 рр. відмічаємо 22 публікації у періодичних виданнях. У ці ж роки вийшло ще 6 брошур різних авторів, які у стислій формі переповідали основний зміст як системи Овсінського, так і наукових дискусій, які точились навколо його ідей.

І хоча один з найвідоміших авторитетів вітчизняної агрономії, професор С.М. Богданов постійно категорично висловлювався проти ефективності «Нової системи землеробства», заперечуючи її результативність, універсальність і новаторство³⁷, проте число послідовників І.Є. Овсінського продовжувало зростати. Причина популярності цієї концепції, на нашу думку, криється у просвітительській місії, яку сповідував новатор, публікуючи свою працю. Яскравим підтвердженням цього є слова автора публікації, вміщеної у головному виданні галузевого міністерства, «Ежегоднике Главного управления землеустройства и земледелия», де зазначалось, «що «нова система» мало дала нового, але безперечно її цінність у тому, що вона фанатично впроваджувала в життя багато відомих раціональних прийомів обробки ґрунтів, змушуючи господарів замислитись та змінюватись»³⁸.

Таким чином, аналіз основних етапів просування ідей І.Є. Овсінського серед представників вітчизняного наукового середовища, дає підстави стверджувати, що його новаторська система землеробства активно обговорювалась на різних заходах галузевих громадських об'єднань і спонукала до наукових дискусій щодо вироблення ефективних шляхів ведення сільського господарства. Однак, статус «політично неблагонадійного», яке дослідник отримав після ув'язнення та заслання, постійний негласний нагляд поліції вплинули на сприйняття його персони науковим товариством. Зв'язки із польськими патріотичними колами дозволили новатору організувати гучну промоцію своєї концепції, тим самим привернувши увагу всього аграрного істеблшменту Російської імперії до новітніх на той час технічних прийомів обробітку ґрунту та посівів і заклавши основи наукового обґрунтування органічного землеробства.

REFERENCES

- Bogdanov, S.M.** (1909). O novoi sisteme zemledeliiia Ovsinskogo [About the New Farming System of Ovsinsky]. *Khoziaistvo*, 46, 2018-2022; 47, 2060-2064; 48, 2104-2107 [in Russian].
- Bogdanov, S.M. & Leshchenko, I.V. (Eds.)** (1896). *Trudy Tretiego Kievskogo oblastnogo selskokhoziaistvennogo sieezda* [Proceedings of the Third Kiev Regional Agricultural Congress]. Kiev [in Russian]
- Kononova, L.P.** (2004). *Ssylka uchastnikov polskogo vosstaniia 1863-1864 godov (po materialam Arkhangel'skoi gubernii)* [Exile of the Participants in the Polish Uprising of 1863-1864 (based on materials from the Arkhangelsk region)]. Arkhangelsk [in Russian]
- Kovalenko, N.P.** (2014). *Stanovlennia ta rozvytok naukovo-orhanizatsiinykh osnov zastosuvannia vitshyznianskykh syvozmin u systemakh zemlerobstva (druha polovyna XIX – pochatok XXI st.)* [Formation and Development of Scientific and Organizational Bases of Application of Domestic Crop Rotations in Systems of Agriculture (second half of the XIX – early of the XXI cent.)]. Kyiv [in Ukrainian].

³⁷ Богданов С.М. О новой системе земледелия Овсинского // Хозяйство. 1909. № 46. С. 2018-2022; № 47 С. 2060-2064; № 48 С. 2104-2107.

³⁸ Васильев Н.К. Новые системы земледелия // Ежегодник Главного Управления Землеустройства и Земледелия по Департаменту земледелия и Лесному департаменту. 1912. Год шестой. Санкт-Петербург, 1913. С. 28-47.

- Kovalenko, S.D.** (2019). Evoliutsiia nauchnykh vzgliadov na obrabotku pochvy v zemledelii Ukrainy (XIX – pervaia polovina XX v.) [Evolution of Scientific Views on Tillage in Agriculture in Ukraine (19th – first half of the 20th century)]. *Metody nauki*, 2, 26-30 [in Russian].
- Kudashev, V.A. (1892). *Obiasnenie kniazia V.A. Kudasheva po povodu zamechanii na доклад ego o sberizhenii pochvennoi vlagi i vozrazhenii gg. Izmail'skogo Dubrovskogo i s. kh. v «Golose zemledeltsev»*. [Explanation of Prince V.A. Kudashev about comments on his Report on the Conservation of Soil Moisture, and objections of Izmail'sky, Dubrovsky and rural owners in the «Voice of the Farmers»]. Poltava [in Russian].
- Mankovskii, K.G.** (1908). Vlazhnost pochvy v sviazi s metodami yeio obrabotki pod ozimyie i yarovyie khleba [Soil moisture in connection with the methods of its processing for winter and spring bread]. In *Itoги rabot Poltavskogo opytnogo za dvadtsat let 1886-1905*. (Vol. 1, pp. 43-209). Poltava [in Russian].
- Orekhivskiy, V.D.** (2017). *Evoliutsiia naukovykh osnov orhanichnogo zemlerobstva v Ukraini (druha polovyna XIX – pochatok XXI st.)* [Evolution of Scientific Bases of Organic Agriculture in Ukraine (second half of the XIX – early of the XXI century)]. Vinnytsia [in Ukrainian].
- Osadchii, T.K.** (1899). K predstoiashchim godichnym sobraniyam Kievskogo obshchestva selskogo khoziaistva [For the upcoming annual meetings of the Kiev Society of Agriculture]. *Zemledelie*, 5, 68-69 [in Russian].
- Ovsinskii, I.** (1899). *Novaia sistema zemledeliia* [New Farming System]. Kiev [in Russian].
- Owsinski, J.** (1897). *Organizm ekonomiczny*. Warszawa [in Polish].
- Prymak, I.D. & etc.** (2014). *Istoriia ahronomichnoi nauky i tekhniki* [History of agronomic science and technology]. Vinnytsia [in Ukrainian].
- Reva, I.M. (Ed.)** (1890). *Trudy Pervogo Kievskogo oblastnogo selskokhoziaistvennogo siezda* [Proceedings of the First Kiev Regional Agricultural Congress]. Kiev [in Russian].
- Slavinskii, O.** (1899). O novoi sisteme zemledeliia [About the New Farming System]. *Zemledelie*, 7, 97-99 [in Russian].
- Sokolovskii, Yu.Yu.** (1905). *Kratkii otchet o rezultate opytov Poltavskogo Opytnogo Polia v 1902 godu v sviazi s predydushchimi godami*. [A Brief Account of the Results of the Experiments of the Poltava Experimental Field in 1902 (in connection with previous years)]. Poltava [in Russian].
- Sokolovskii, Yu.** (1903). Opyty s melkoi vspashkoi Ovsinskogo [Experiments With Shallow plowing of Ovsinsky]. *Zemledelie*, 30, 440-452 [in Russian].
- Sonko, S.P. & Maksymenko, N.V.** (2012). Evoliutsiia mekhanichnogo obrobitku gruntu, yak holovnyi chynnyk planuvannia ahrolandshaftu (ekolohichni nadii ta rozcharuvannia). [Evolution of mechanical tillage, as the main factor of agro-landscape planning (ecological hopes and disappointments)]. *Visnyk KhNU imeni V. N. Karazina Seriya «Ekolohiia»*. 1004. 7. 7–22. [in Ukrainian].
- Strzeleckiy, A., Kotlubaj, H. (Ed.)** (1888-1890). *Encyklopedya rolnicza i rolniczo-przemysłowa, Vols. I-III* [Agricultural and Agro-industrial Encyclopaedias]. Vols. I-III. Warszawa [in Polish].
- Terskii, A.** (1899). Zakliuchenie komissii izbrannoi otdeleniem zemledeliia Kievskogo Obshchestva selskogo khoziaistva po organizatsii kollektivnykh opytov po primeneniiu sistemy obrabotki pochvy predlagaemoi g Ovsinskim [The conclusion of the commission, elected by the department of agriculture of the Kiev Society of Agriculture, on the organization of collective experiments on the application of the soil cultivation system proposed by the city of Ovsinsky]. *Zemledelie*, 17, 255-257; 18, 271-274 [in Russian].
- Vasilev, N.K.** (1913). *Novyie sistemy zemledeliya* [New Farming Systems]. In *Yezhegodnik Glavnogo Upravleniya Zemleustroystva i Zemledeliya po Departamentu zemledeliya i Lesnomu departamentu* (pp. 28-47). Sankt-Peterburg [in Russian].
- Verhunov, V.A.** (2018). *Istoriia silskohospodarskoi doslidnoi spravy v Ukraini. Vol. II: Naukovo-orhanizatsiini zasady funktsionuvannia silskohospodarskoi doslidnoi spravy na terenakh Ukrainy (druha polovyna XIX – pochatok XX st.)* [History of Agricultural Research in Ukraine. Vol. II: Scientific and Organizational Principles of Functioning of Agricultural Research in Ukraine (second half of the XIX – early of the XXI century)]. Kyiv [in Ukrainian].
- Verhunov, V.A.** (2009). *Poltavske doslidne pole: stanovlennia i rozvytok silskohospodarskoi doslidnoi spravy v Ukraini (do 125-richchia derzhavnogo doslidnytstva v ahronomii ta tvarynnytstvi)*. [Poltava Research Field: Formation and Development of Agricultural Research in Ukraine (to the 125th Anniversary of State Research in Agronomy and Animal Husbandry)]. Kyiv [in Ukrainian].
- Verhunov, V.A.** (2018). *Ukrainski ahrarni studii kniazia V.O. Kudasheva* [Ukrainian Agrarian Studies of Prince V.O. Kudashev]. Kyiv [in Ukrainian].
- Verhunov, V.A.** (2019). *Zasluzhenyi profesor Universytetu Sviatoho Volodymyra S.M. Bohdanov (1859-*

1920) – vydatnyi orhanizator naukovo-osvitnoi ahronomii na ukrainskykh zemliakh: do 160-richchia vid dni narodzhennia [Honoured Professor of the St. Vladimir' University S.M. Bogdanov (1859-1920) – an outstanding organizer of scientific and educational agronomy in the Ukrainian lands (to the 160th anniversary of his birth)]. Kyiv [in Ukrainian].

Vilenskii-Sibiriakov, V., Kon, F. & Shilov, A. (Eds.) (1931). *Deiateli revoliutcionnogo dvizheniia v Rossii: Bio-bibliograficheskii slovar: Ot predshestvennikov dekabristov do padeniia tcarizma* [Figures of the Revolutionary Movement in Russia: Bio-bibliographic dictionary: From the predecessors of the Decembrists to the Fall of Tsarism]. (Vol. 2 (3), pp. 980-981). Moskva [in Russian].

Dmytro Korzun

(National Scientific Agricultural Library of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine)

e-mail: dmkorzun365@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5382-0438>

I.Ye. Ovsynskiy 'New System of Agriculture': Public Perception (end of 19th – early 20th century)

The main stages of public discussion and promotion of the ideas of Ivan Yevhenovych Ovsynskiy, which allow uncovering the way of (non) perception of scientific ideas among the sectoral scientific community of the Russian Empire at the end of the 19th – early 20th century are studied in the paper.

It is found out that having close contacts with Polish patriotic circles, I.Ye. Ovsynskiy was persecuted by the tsarist authorities, and that influenced the perception of his scientific ideas. It is shown that for the first time the scientist presented the main provisions of his concept 'New System of Agriculture' at the regional congresses of agrarians and at the 10th congress of Russian naturalists and physicians, which took place in Kyiv at the end of the 19th century. However, the status of 'politically unreliable person', the lack of close ties in the domestic scientific agrarian community did not allow the innovator to get adequate support. It is proved that authoritative Polish scientists Yu. Okhorovych (Julian Ochorowicz), H. Kotlubai (Henryk Kotłubaj) influenced the final version of the concept of I.Ye. Ovsynskiy, which was designed as a monograph of the same title, and helped to organize its high-profile promotion.

The active discussion of 'Ovsynskiy System' in the Polish press, the publication of the book (1899), and the interest of scientific authorities prompted experts from other parts of the Russian Empire to study the concept in more detail. It is noted that the 'New System of Agriculture' aroused interest among the progressive agrarians of the time (over 70 publications during 1899-1912). The mechanism of public opinion on innovative ideas formation can be analyzed on the example of the most famous domestic public sectoral associations (Kyiv and Poltava Agrarian Societies) activity. It is proved that the policy of the leadership of those organizations regarding I.Ye. Ovsynskiy was politically dependent and did not contribute to a proper scientific discussion of his ideas. It is found out that such a situation influenced the organizing and conducting of the experiments to test the ideas of the innovator. Imperfect methodology during the experiments led to incorrect conclusions, which became the basis for discrediting of the 'New System of Agriculture' suggested by I.Ye. Ovsynskiy.

Keywords: I.Ye. Ovsynskiy, organic agriculture, new system of agriculture, agrarian science, cultivation of land

Надійшла до редакції / Received: 07.11.2020

Схвалено до друку / Accepted: 29.12.2020